

נושא השבוע: מתנת שכיב מרע

המקור בפרשה: "והעברת את נחלתו לבתו" (כ"ז ה') "יש לך העברה אחרת" וכו' (ב"ב קמז).

חסביב לשולחן

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא מהפרשה בעיון בהלכה באגדה ובמוסר

דבר העורך

ביום ראשון התקיים המעמד הגדול של סיום מזכת עירובין ותחילת לימוד מסכת פסחים ע"י ארגון דרשו. היה זה מעמד של קידוש ד', של רוממות כבוד לומדי התורה וקובעי העיתים לתורה בדרגה הנעלה ביותר.

המעמד שהתקיים לעילוי נשמתו של מרן רבינו פוסק הדור הגר"ש אלישיב זצוק"ל, העניק עוז וגבורה ליושבים בבית ד' לאלו אשר נטלו על עצמם את נועם עולה של תורה. כי זו מורשתו זו דרכו ואלו היו חיינו, קודש לד' ולתורתו. וזו מהותו של ארגון דרשו, להיות מוסף ועוד ועוד על הקודש, לייצר מסגרות ומחייבים לאלו אשר מבקשים להוסיף על לימודם, להשביח את לימודם ולהפוך את הלימוד למשאת חייהם ולמהותם.

כך גדלים תלמידי חכמים וכך הולכים וצועדים בדרך הסלולה לנו מדור דור, כי אין מי שיש ביכולתו לגרום לשינוי כלשהו בנושא זה, לא גזירות ולא קיצוצים, לא השפלות ולא ביוזי. נחוישים אנו בדעתנו ועבדמדתינו כי אין כתורה ואין לומדיה בישראל.

זו הייתה מהות המעמד הגדול, זה היה המסר המרכזי ועל כך גם הייתה שמחת התורה גדולה מאד במעמד נכבד זה.

חנה צוק פלדמן

אשר לכאורה תמוה מאד, דהלא מבואר שם בשי"ט דאם זכה במתנת שכיב מרע וצווח מיד כשמע לא זכה, והלא מתנת שכיב מרע שיש בה שום צד חוב כמבואר בחתי"ס שם, באופן דמתנת שכיב מרע הוי כמתנה שהיא זכות גמור, ומוכרח מזה דלא כדברי החתי"ס הנ"ל, אלא דאף במתנת שכיב מרע מעלת שונא מתנתו, [וכמשי"ט דהוא מבואר עפ"י דרי"מ דמעלת שונא מתנתו הוא לקבל ממון המגיע לו בלא שום מעשה אדם].

ובקוב"ש ב"ב קכד. [אות תע"ו] הקשה במה שאמרו שם בדרוש פ"י שנים מתנה קרייה רחמנא, ומה"י"ט אם אמר איני נוטל לא קנה בעי"כ, והלא אף במתנה היה זוכה בעי"כ לולא הטעם דשונא מתנתו, וא"כ למה לא יזכה בירושה בעי"כ כיון שאין בה שונא מתנתו, ולא הבנתי כוונתו, דודאי אין אדם זוכה במתנה בעי"כ, ואך דאם זיכו לו שלא בפניו אינו יכול למחות בדבר שהוא זכות גמור כיון דדנין דעתו שודאי מרוצה בכך.

צוף הוצאה לאור - נתן פלדמן

גדלה שימושה

הנהגות ממרן רבינו

הגרי"ש אלישיב זיע"א

להשיג בחניית הספרים

עין הלימוד

הרה"ג מרדכי קרליבך

מתנת שכיב

א. בע"כ ב. לענין שונא מתנתו

בדרישה ח"ו"מ סי' רמ"ט סק"ה כתב דיסוד מה שנמנע אברהם ליקח ממלך סדום, ככתוב בפרשת לך לך, אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשיתי את אברם, באה מכח מעלת שונא מתנתו יחיה, והקשה ע"ז דא"כ בכמה סוגיות בשי"ט שמתנת מעלה זו של שונא מתנתו, למה מיייתי קרא דדברי קבלה דשונא מתנתו יחיה, ולא מיייתי הך דקרא שהוא דברי תורה, וצ"ע, [ועינין במדרש רבה פמ"ח פ"ו דאברהם מאס בצבע מעשקות, דמשמע שהיה בזה סדר גזל, וכ"כ ברש"י סוטה יז. וחולין פט].

ובפשוטו יש ליישב עפ"י דרי"מ בפ"ג ת"ת הי"א דמידת חסידים הראשונים להתפרנס מיגיע כפיהם, וכ"כ בר"מ פ"א ת"ת הי"ט עיו"ש, ויסודו בברכות ח. וג'ט"ז ס: , והאר"ך בזה הרי"מ בפיה"מ אבות פ"ד הי"ה, וענינה לבל ישתמשו בכתר התורה ומפני חילול השם עיו"ש, [ועינין מה שהקיל הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ו סכ"א ובתשב"ץ ח"א סי' קמ"ב], וא"כ ינחא קושיית הדר"שה, שהרי אברהם נהג מנהג חסידים הראשונים, ולא ממידה דשונא מתנתו יחיה. והדר"שה תירץ בדרך דמלך סדום שם שאני, שלא רצה אברהם לקבל ממנו מפני רשותו, עוד כתב דלא רצה אברהם שמלך סדום יתפאר לומר אני העשיתי את אברם כמבואר בכתובים, ובאמת שיש בזה גם חילול ה', כמו שפירש"י שהקב"ה הביטח לאברהם שיעשירנו, ולזה חשש אברהם שכאשר יתעשר יאמר אני העשיתי את אברם, וכ"כ בתנחומא, וא"כ אין מזה שום ראייה למעלת שונא מתנתו.

והדבר מוכרח מנייה וביה, דהנה בחתי"ס קובץ תשובות סי' ס"ח ובחולין לט: כתב דבמתנת שכיב אין שום ירעותא של שונא מתנתו, לפי שא"י"ט מתנה אלא כירושה שוויוהו רבן, באופן דלפ"ז נראה דכיון דבאמת זכה אברהם בכל שלל המלחמה מדין כיבוש מלחמה א"י"ט נחשב מתנה כלה, ושבו צ"ע למה לא לקחו אברהם, וע"כ דאברהם נמנע לקחתו כדי שלא יאמר מלך סדום אני העשיתי את אברם ויתחלל שם שמים.

והנה כבר נתבאר מדברי החתי"ס בקובץ תשובות סי' ס"ח ובחולין לט: דבקבלת מתנת שכיב אין החסרון משום שונא מתנתו, ולדברי הפרישה הנ"ל צ"ל שאינו צריך להכיר טובה להמוריש, שהרי מה שהוא זוכה בגוף הממון הוא מהלכות ירושה, [ואף דמכיר טובה שעשאו לירוש, י"ל דמעלת שונא מתנתו הוא רק במתנת ממון, אך לקבל טובה שרי, וא"כ טובת השכיב"ם שעשה איתו יורש שונא נחשב כמתנת גוף ממון כמשי"ט].

אכן הנה דעת הרשב"א בקידושין כג. והרשב"ם בב"ב פ"קח. [ד"ה כאן] דכל שהוא זכות בעצמותו זכין לו לאדם שלא בפניו, ואף אם שמע וצווח זכה בעל כרחו, אך במתנה של מדעתו יכול המקבל מתנה למחות מיד כאשר שמע ענין המתנה, לפי שיש בו תעורבות חוב משום שונא מתנתו, ואף דזכין לו לאדם שלא מדעתו לזכות מתנה, היינו משום דנפשו של אדם מחמתה, אך מ"מ מאחר שיש בו דררא דחוב שפיר מוילי מחאתו לבטל את המתנה, אכן אם מזכר לו לחבירו דבר שהוא זכות גמור אין המקבל יכול למחות בו כאשר שמע מענין המתנה, ועינין מה שכתבו בזה בקצוה"ח סי' קצ"ה סק"ב ובענין יצחק אבה"ע סי' א'.

[ובטעם הדבר האריך במחנה אפרים זכיה ס"ו ו' דכל שהוא זכות בעצמותו איז דינין דאילו היה נשאל על כך ודאי היה מרוצה על כך, ולכן אף אם אח"כ שמע וזיכו לו ומחה שבו אינו יכול למחות, לפי דכל מה שיכול המקבל למחות הוא לפי דכיון שמוחה עתה הרי מסתמא דאף מתחילה לא היה נוחא ליה בכך, אשר זה אינו שייך בזכות גמור דודאי מתחילה היה מרוצה מזה ורק עתה כשמע חוזר בו ואינו מרוצה מזה].

ראשי הישיבות

הגאון רבי גבריאל טולידאנו שליט"א ראש ישיבת אור ברך

בגדר מתנת שכיב מרע

בגמ' גיטין י"ד ע"ב, הולך מנה לפלוני והלך וביקשו ולא מצאו מפני שמת, המעות לירודי מי שנשאלו לו, ובגמ' שם מוקי לה במתנת שכיב מרע, ופירושו הרי"ף שם והרמב"ם בפ"ה מוכיח ומתנה הי"ב דהטעם שהמעות הולכים לירודי מי שנשאלו לו כיון דדברי שכיב ככתובין וכמסורין דמו. והר"ן שם תמה על דברי הרי"ף, דהא בגמ' ב"ב קל"ז ע"א מבואר דמתנת שכיב לא חיילא אלא לאחר גמר מתה, וכיון דבעינא דחיילא [כשמת הנתן] ליתיה למקבל, היאך קנה המקבל, והא אין קנין למת. וע"ז קצ"ה"ח סי' קצ"ה סק"ה משי"כ ליישב ק"י הרי"ן, וכבר תמה על דברי באו"ש פ"ט מוכיח ומתנה הי"ג.

וברא"ש שם כתב לבאר דברי הרי"ף דאע"ג שמתנת שכיב חיילא רק לאחר מ"מ חשוכין ככתובין וכמסורין למפרע משעת נתינתו, וכיון דאיתיה למקבל בשעת מתן מעות, הוכרח הדבר לכסוף שזוכה משעת המתנה ומורישו לירודי. וכן נראה מד' התוס' שם י"ד ע"ב שכתב התוס' הנ"ל בגיטין י"ד ע"ב דמתנת שכיב חלה למפרע מחיים לא ק"י מיד ק"י התוס'. והנה האמרי משה בסי' לו"ח, דדברי שכיב ככתובים וכמסורים זה רק לאחר מיתה, אבל כשנשעו דבריו ככתובין וכמסורים נדעשה הקנין למפרע. ולכא"ו כותב דאם יכול לחול לאחר מיתה, אז חל למפרע. וכגדר מכאן ולהבא למפרע. ונראה לדמות ד"ו לשי' הרמב"ם (פ"ט מגירושין ה"ב) בתנא ד"א, דהקנין נגמר רק אחרי קיום התנאי, אבל כשהוא קיים התנאי שוב חל גם למפרע, ולכן אם נשאת מקודם לא תצא.

אולם לכא"ו דברי הרמב"ם שייכי רק בתנאים, שזו חלות מיוחדת ומצד פועל החלות הוא רוצה כבר מעשיו, אלא דהתנאי לא נתן לו חלות לחלו, וכשמקיים התנאי שוב המעשה חל בשעתו, והוא למפרע. אבל במתנת שכיב צ"כ למה ראו חכמים לתקן גדר זה. ואולי י"ל דתיקנו דהוי כאלו אמר "אם מת, ותיקנו שלא יהא חסרון דאחר מיתה בממון. עכ"פ לפ"ז מיישב ק"י קצ"ה"ח אמאי קדמו אחרין, דכיון שלא יכול לחול מכאן ולהבא חל גם למפרע. אלא דאכתי דברי התוס' והרא"ש לא נתיישבו, דהיאך חלה מתנת שכיב כשמת המקבל, והא בשעת שמת הנתן אין המתנה ראויה לחול, וממילא לא תחול למפרע.

והנה לומר בגדר מתנת שכיב, שהוא כגדר ההקנאה של אחרין, שמוכר בב"ב ק"ב מדרי"ב ע"א. והיינו דכמו שהתחלק חפץ להשתמשו בו, כך מתחלק לזמניו, וכל הזמן שיעזמו הקנין בעולם הוא מקופל בתוכו, וכשנתון לאחרין, החלות כבר חלה היום לגבי הזמן שביא. והראיה לזה, דהא אף אם מת הנתן לפני שמת המקבל הראשון, כשמת הראשון עוברת המתנה לאחרין, ואם נאמר שהחלות היא בשעת שמת המקבל השני הרי הנתן מת כבר באותו הזמן, אלא ודאי דהחלות כבר חלה לכל המקבלים, ורק המקבל הראשון הוא בעלים גמור בזמן זה ולא רק לפירוט, ולכן אם מכר לו שייך אלא אחרין כלום.

ויסוד לדברינו, ודאי שהקנאה וחלות היום לגבי הזמן שאח"כ, אפשר להביא ג"כ מדברי הר"ן בגדלים ד"ו ע"א, בהא דהוא הקדוש לאחר ל' יום אינו יכול לחזור, אף דהוי דיבור ומכיל דיבור, משום דאמירתו לגובה כמסירתו להדיוט, והן הרי"ן הא אף במסירתו להדיוט יכול לחזור כה"ג. ותי' הרי"ן דהוי' כאומר מעכשיו ולאחר ל' יום שאינו יכול לחזור. ולכא"ו ק' דהרי קיי"ל כרב בקידושין (נט ע"א) דמעשיו ולאחר ל' ספקא הוי אי תנאה אי תוהו, וגמ"מ א"י תנאה הוי הרי צריך להיות קודש למפרע, ובגמ' שם מבואר שהקדוש חל לאחר ל' יום, ואם חזרה הא יכול לחזור בו תוך ל'.

ונראה בדיעת הר"ם, דהגם דבגט מעכשיו ולאחר ל' הוי ספק תנאה או חזרה, מ"מ בממונות לישן זה מתפרש כפשוטו גוף מהיום ופירות לאחר ל', ובהקדש דלא שייך גוף מהיום ופירות לאחר ל', דאם קודש הגוף היום איך יכול להשתמש, או מתפרש שהקדוש את הזמן שלאחר ל', וזהו דין אמירתו לגובה כמסירתו להדיוט שכבר חל ההקדש על הזמן שאח"כ, וכמו האחרין שכבר חל המתנה על הזמן שאח"ך.

ונראה היינו והרא"ש ש' שחז"ל נתנו גדר למתנת שכיב מרע ככתובין וכמסורין, כמו אמירתו לגובה, והיינו שחל כבר היום הזמן דלאחר מיתה. ומיישב לישן התוס' שהתחילה כתבו שלא קנה אלא לאחר מיתה וסימניו שיקנה מחיים, דאת הזמן דאחר מיתה כבר קנו מחיים. ומיישב ק"י קצ"ה"ח אמאי קדמו אחרין למתנת שכיב מרע, דהמתנת שכיב מרע חלה רק על הזמן שאחר מיתה, והאחרין הוא בזמן הקודם, אבל אם לא קדמו אחרין, כבר מחיים זכה המקבל בזמן שאחר מיתה. [ואף שבהקדוש לאחר ל' ומכר בתוך הזמן פשיטא שלא יפקע ההקדש, וא"כ אמאי קדמו אחרין, ובקמ"א נתבאר בהרחבה שיש ב' סוגי קנין לזמן, ידש קנין גמור בגוף לגבי הזמן ובוהו ודאי א"א להפקיע את השני, ויש שהראשון הוא בעלים גמור גם לגבי למכור, ואכמ"ל].

ולפ"ז יתבאר, הא דבגט אשה ובגט שחרור אמרינן ששכיב"ם שנתן גט חשיב לאחר מיתה. ולהתבאר נראה לומר, דגדר זה שחפץ מתחלק לזמניו שייך רק בממונות, אבל במעשה גירושין ומעשה שחרור לא שייך לעשות חלות היום לגבי הזמן שאח"כ, דאשה לא מתחלקת לחלקים, וכן שחרור עבד. ולכן בגט אשה ושחרור עבד שייך רק לעשות מעשה היום וחלות לאחר זמן, והרי זה שם לאחר מיתה.

(מצעדי גבר גיטין סי' כז, עיי"ש בהרחבה)

מצוה לקיים דברי המת

מובא בגמ' בבא בתרא קמ"ו ע"ב הכלל "דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמי", ז"א מתנת חולה המוטל על מטתו יש לה תוקף גם בלי מעשה קנין ונחשב כאילו היא כתובה בשטר ומסורה ליד המקבל, ותקנו כן כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים ויצטער שלא יקיימו בניו צואתו וכ"כ הרשב"ם (שם), ועוד פירוש מובא בשם הרמ"ה שמא תטרף דעתו עליו בינתים אם נצריכהו לעשות קנין ולא יוכל להקנות ונמצאת צואתו בטלה (עי' שאילתו שאילתא ל"ג ובפירוש העמק שאלה).

מובא בגמ' גיטין י"ד ע"ב ובכתובות ס"ט ע"ב הכלל "מצוה לקיים דברי המת" (עי' שו"ע חו"מ סימן רנ"ב ורנ"ו). וכתבו הראשונים להעיר דהרי הבאנו הכלל דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין ואם נתן כל נכסיו לאחר א"צ המקבל קנין כלל וטעם התקנה כדי שלא יטרף דעתו, למה צריכים לתקנה זו הרי בין כך יש חיוב לקיים דבריו משום מצוה לקיים דברי המת? התוס' ב"ב דף קמ"ט ע"א ובגיטין י"ג ע"א ובב"י סימן רנ"ב מציין מש"כ הרשב"א בתשובותיו סימן נ"ד בשם הר"י מיגאש דלא אומרים מצוה לקיים דברי המת אלא במי שהשליש הממון בידי אחר ואמר לו עשה בהם כך וכך, אבל כשלא הושלש המעות אין מלקד"ה, ולפי"ז מתורץ הקושי' דבכלל שלא דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין מדובר כשלא השליש המעות ביד אחר.

הרמב"ן והר"ן בגיטין י"ג ע"א כתבו שאין מלקד"ה אלא לירשין ומקבלי מתנתו שיש להם לעשות בנכסים שלו כאשר צוה עליהם וכן באומר כן לשליש שיעשה כן וכך בנכסיו. אבל אם צוה לאיש אחר שאינו יורש או שלוח אין מלקד"ה. לפי"ז מיושב הקושי' דמה שאמרו דברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין היינו כאומר הריני נתן דהיינו שהוא בעצמו נתן ואז אם נתן באופן המועיל זכה המקבל, משא"כ מלקד"ה הוא במצוה ליורשיו שהם יתנו.

בהגהות מרדכי בבא בתרא סימן תרס"ז ובמרדכי ב"ב פ"ט סימן תר"ל כתב דהני"מ בין שני כללים אלו למקד"ה ולדברי שכיב מרע ככתובין לענין אם קדמו היורשים ומכרו דבמתנת שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי א"כ כבר זכה במתנה זו וא"כ הלו"ח צריך להחזיר בחזרה את החפץ ולקבל כספו מהיורשין, אולם משום מקד"ה אין צריך להקנה להחזיר את החפץ דמשום מקד"ה אין זוכה בזה בחפץ וזה שצוה שיתנו לו אלא שכופין את היורשים לקיים מצות אביהם, וכך נפסק בשו"ע חו"מ סימן רנ"ב ס"ב. ומשמע מדבריו דמלקד"ה אינה בגדר קנין וזכיה אלא מצוה בעלמא ולכן לא זכה המקבל בנכסי המת קודם שהגיעו לידו, ומה שכופין את היורשין לקיים דברי המת הוא מדין כפייה על המצוות ולכן אם היהנות קטנים פטורים הם לקיים מצוותם דלאו בני מיעבד מצוה נינהו. וכ"כ בפסקי תוס' כתובות ד"ע והובאו דבריו באור שמו הלכות זכיה פ"ד ה"ה. ודלא כמש"כ בשו"ת מהרל"ח דדון מקד"ה שייך אפילו ביתומים קטנים, וכ"כ בשו"ת שמחת יום טוב (אלגאזי) סימן כ"א ובשו"ת שמחת ש"י סימן ע"ה (עי' שו"ת אחיעזר ח"ג סימן ל"ד ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן רכ"ד).

והנה בגמ' גיטין (שם) מובא ישוב הסתירה תני דא רחזרו למשלח ותניא אידך ליורשי מני שנשאלתו לו, ו"פ ארי"ב דמית מקבל בחיי נותן דא דמית נותן בחיי מקבל, פירשו דהיכא דמית נותן בחיי מקבל ינתן ליורשי המקבל, וכתב שם רש"י - הלכך משעת מיתת הנותן זכה בהם המקבל משום מצוה לקיים דברי המת ואפילו היה בריא. וכתב המחבר אפרים בהלכות זכיה ומתנה (סימן כ"ט) דנראה מהגמ' בגיטין דמשום

מין הגר"ש ואזנר שליט"א

מתנת שכיב מרע בשטרי חוב של גוי

...כבוד ידיד המכובד הרב הגאון הג' צדיק תמים כש"ת מוהר"י טובי' וייס שליט"א, דומ"צ דק"ק מחזיקי הדת אנטווערפן יצ"ו. אהדה"ש וש"ת באה"ר.

יקרתו קבלתי, ומעכ"ת שאל, בנדון אחד שהשקיע הרבה כסף בהלוואות שונות, לממשלות ובתי מסחר גדולים, על רבית ניירות ערך (אובליגאציונען), ובעת שהי' בעה"ב הני"ל מוטל על ערש דוי כשכיב מרע, חילק נכסיו לבניו ובנותיו במתנת ש"מ, וגם הלוואות הני"ל בכלל, ושבק חיים לכל חי. ולעתה השאלה, אם חלה מתנת ש"מ על אותם הלוואות, דהא פסק רמ"א חו"מ סי' רנ"ג ס"כ, הלוואות גוים לא חל עליה מתנת ש"מ, משום דלא סמכא דעת"י שישלם הגוי, וכי' כ"ת, דודאי הסברא נותנת דבני"ד בודאי כן סמכא דעת"י, ועוד יותר דהא ניתן למכירה בכל עת ככל סחורה, ועי"פ סברא הני"ל כוזה כסף, ושאל דעתי העני' בזה.

הנה לפי פשוטן של דברים, ודאי כ"מ כמשי"כ כב, דהא האי לא סמכא דעת"י, היינו דשל הנותן, דלא סמכא דעת"י שהגוי ישלם באמת, כמשי"כ משום שם ש"מ מ"ה, וא"כ זה לא שייך בני"ד, דהא מסרו לו ניירות ערך שיתנו לגבי' ולעתה עי"פ החוק, ואין ספק דהנותן סמכא דעת"י. וגם למה שנסתפק רמ"א, ודעתו נוטה דגם אם מסר לו שטר הגוי, ג"כ אינו יכול להקנות, היינו שטר הלוואה בעלמא, לא כמציאות דידן, שהם שטרות ערך שיכולים להפכם לכסף בכל עת.

אלא דמכל מקום יש להתבונן, למשי"כ שם הב"ח, והשי"ך ש"ק ל"א רמז ברמז, דאין הטעם משום דלא סמכא דעת"י, אלא טעם הלכה הני"ל משום דאינן בעמדם שלשתי, וכיון דאין מעמד שלשתי בגוי כדעת ר"ת ודעמי' [והכי פסקין בחי"מ סי' קכ"ח], אי"כ ג"כ אינם בהקנת ש"מ, ורוצן הב"ח, עי"פ שיטת הש"ס בבא בתרא קמ"ח ע"א, בטעם דמתני' מתנת ש"מ בהלוואת ישראל, דקאמר ר' פאא משום דירש יורשו, ור' אחא בר"י דר"א קאמר, דה"ט דאיתא במתנת ש"מ, משום דדבריא איתא בעמדם שלשתי, והשתא בגוי כיון דליתא בעמדם שלשתי, אי"כ גם במתנת שכיב מרע ליתא. והשתא לפי הני"ל, המפרשים לא סמכא דעת"י כדעת הב"י והסמ"ע ודעמי', משמכים בעיקר אחרי סברת ר' פאא, והב"ח אחרי סברת ר' אחא. והשתא לדברי הב"ח, כיון דאין מעמד ג' בגוי, ואינו יכול להקנות ניירות אלו שהם חוב של גוי בעמדם ג', גם במתנת שכיב מרע ליתנהו.

אלא דמציאתי, דכבר ישב על מדוכא זו גדול הדורות, בשו"ת מהר"ט בחי"מ סי' צ"ה, וכי' דודאי הני פוליסה, נכסי מעליא הם כל זמן של הם ביד המלווה, וכי' בטוחים ליהויה ליתן מקרקעות, ויכול ליתנם במתנת ש"מ, ושבו דן בטעם דמעמד שלשתי, דלכאורה לה"ט לא מהני, מכ"מ דחה גם זה. וכי' תו"ד, דכיון דטעם חו"מ בתקנת מתנת ש"מ, כי היכא דלא תטרף דעת"י כמשי"כ רשב"ם, אי"כ מה עשה י"ח שנכסיו מוטלים בחובות עכו"ם שפרנסתו מהם, במה ליעשו להו, ובודאי תטרף דעתו, וגם נתן מהר"ט פנים מסבירות, דגם לטעם מעמד שלשתי ואין לגוי מעמד ג', מכ"מ יש מציאות שיקנה, אי מטעמא דמחילה, אי משום דכל ש"מ שלא חזר הנותן לקבל קונה אפילו מעכו"ם, יעש"ה.

והלום ראיתי גם בתשובת עבודת הגרשוני סי' י"א, מו"מ בזה, והאריך בזה עד שכי' בסופו, שלפי פירושו של מחז"ל, פשוט ששטר חוב על גוים קונים במתנת שכיב מרע בלי פקפוק, והכי מסקנא דהילכתא, והדברים ברורים.

והרני דוש"ת באהבה, מצפה לרחמי ה'. (שו"ת שבט הלי חלק ט סימן ג)

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

י"אוש

זה פשוט שאין הבדל בין אם אדם מתייאש מחפאים שאכלו לבין אם מתייאש מעצמו חס ושלום ולא חפץ בחייו אם צעל ייסורים הוא. ומעתה י"כ להתבונן על מקרים שהיו לא תקפ"ץ שלא אכפת לאדם ממנו שלו וכלפס ותורה נחשב אלכו והתייאש ממנו כליל ובעצם התייאש מעצמו, שלא יכול לעשות בזמנו מאומה מרע לעמו, האם הוא ייאוש בזהיו גונו, מה שנהלה לכלורה לא נכון שהרי כל שכיב מרע עשמה ממחלתו, חוזר ממתנתו. וכמוכן אין רכושו הפקר בגלל הייאוש שפסוק.

י"אוש ברשות

מפורסמים דברי הרמב"ן בזה מליעא' כו כי ייאוש ברשות לא מהני, ומשום כך שומר אבידה חייב להחזירה אף שידוע לו שתייאשו הבעלים לאחר שנמלכה אין ייאוש זה מועיל משום שא"ל ייאוש ברשות הבעלים כי מולא האבידה שומר לבעלים הוא, נמלא שהייאוש היה ברשותו. ולפי זה לא יועיל ייאוש של שכיב מרע משום שהכל ברשותו, אך מה נעשה ונתוס' בזה קמח' סו. כתבו דמשיב אבידה כיוון שנתחייב באבידה לא מועיל ייאוש, משמע דסביח' להו לייאוש ברשות מהני, ממה שהורכבו להביא טעם זה.

י"אוש בקרקע

וזוה יצואר מה דסביח' להו לתוס' דמהני ייאוש בקרקע ראה תוס' ב"ב מד: ד"ה דווקא, שהרי יצואר הנתיבות ראה דלא מהני ייאוש בקרקע משום שקרקע היא ברשותו של אדם ולא מועיל ייאוש ברשות, אבל תוס' כלאמר סביח' להו דמהני ייאוש ברשות ממילא מוכן דסביח' להו דמועיל ייאוש בקרקע.

ייאוש בטעות

ומה שנהלה בזה לומר דייאוש של שכיב מרע אינו כלום משום שא"ל בטעות, כאשר חזר לזיתנו הראשון, וייאוש בטעות לכלורה לא הוא ייאוש אם כי הדבר תלוי בגדר ייאוש. אם ייאוש היתר זכיה הוא והיינו שהייאוש לא יולר מאומה רק מתיר זכיה כל אדם שהוא ליעול החפץ אפ"כ אף ייאוש בטעות הוא ייאוש, כנס בגמרא בכתיבת כר מנואר כי שור הנסקל שהזנומו עדין כל הקודם זכה בו הרי הוא שלו, ומשמע דייאוש בטעות הוא ייאוש וראה בקצות רנ"ט ס"ק א'. ודע כי אם ייאוש היינו פעולת קניין ועשייה י"כ בו שהמומן מופקע ממנו מסתבר דייאוש בטעות כזה לא הוא ייאוש.

טעות

ובגדר טעות ראה פת"ח חו"מ סי' רמ"א שכתב לעניין מי שקיבל לזקה ונדע שהוא עשיר, הדבר תלוי, אם היה עשיר לפני קבלת הזקקה הרי זו לזקה בטעות, אכן אם נתעשר אחר כך אין זה נחשב טעות כי זהו דבר עתידי. ולפי זה שכיב שמתיאש מנכסיו ואחר נהיה עתידו טוב גם טעות אין בזה.

חזרה

מכל מקום ודאי שיכול לחזור בו מהייאוש בלא קניין משום שייאוש יסודו היתר זכיה כמו שכתבו הנתיבות סי' ר"ב, והקצות סי' ת"ו ותרומת הכזי סי' ר"כ, וראה דשעני יוסף שער ה' פקד י"ח מה שהקשה על זה.

רבי שמואל רוזובסקי צוק"ל מסכת גיטין סימן ט"ו.

יש לדון כשיש ספק להלכה אם אומרים מצוה לקיים דברי המת, ולכאורה הכלל הוא בממון שספיקו להקל, וגם ספיקא דרבנן לקולא, וכתב בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סימן מ"ב דאין ברור כ"כ שישהיה ספיקו לקולא אף שהוא רק דרבנן מדהחמירו בו לדחות עשה דאורייתא דלעולם בהם תעבודו בציוה ליורשיו לשחררה שכופין את היורשין לשחרר (עי' גיטין מי ע"א) ונפסק כן בשו"ע יו"ד רס"ז סעיף ע"ז, וא"כ אולי החמירו בו גם בדין ספק שלא היה לקולא דלא כשאר דרבנן, עי"ש. בשו"ת י"ח יצחק ח"ג סימן פ"ז כתב בתו"ד בדפסק מלקד"ה אומרים דט"א לחומרא היות והוא ספק מצוה וספק מצוה לחומרא, אך בסו"ד כותב ד"י"ל דתלוי במחלוקת הר"ן והרשב"א נדרים ד"ז והשי"ך ביו"ד סימן ת"ט ס"ק י"ד כיון דיש בו גם ענין ממון, ע"י בשו"ת שואל ומשיב מהדרת ח"א סימן א' שהביא בשם מהר"י אבן שירוב פ' ויחי שהביא בשם הרמב"ן דעשרה דברים נלמדו מצוואת יעקב לבניו ואחד מהם במש"כ יו"עשו לו בניו כאשר צום משמע דמצוה לקיים דברי המת הוא מדאורייתא (עי' בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' רכ"ד משכ"ז בארוכה).

עורך הרב הלל מן

רבי שלמה היימן - ראש ישיבת רמיעלס ותורה ודעת (כ-תרל"ל - תשי"ה) מכתב ידו

אם מתנת שכ"מ נקנית למפרע

המנחת חינוך ז"ל הקשה על הירושלמי דאיתמר כהן שנתן עבד לישראל במתנת שכ"מ מרע, אסור העבד לאכול בתרומה שמא ימות בעליו הכהן, ואמאי זה עכשיו עבד כהן הוא, מאי איסורא איכא. ומתוך קושיא זו הביא המנחת חינוך ראייה, דמתנת שכ"מ מרע נקנה למפרע אם ימות. ובאמורא דין זה דהירושלמי דמי ממש להאי דהאומר הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי לדעת רבא דחיישינן שמא ימות. אך מסיק המני"ח דיש לדחות ראי' זו אליבא דרבנן מנחם ז"ל שם, דחיישינן שמא ימות הכהן באמצע אכילתו של העבד, ולא יכול לפלוט. וזה אינו מובן כלל, דאי"כ תאסר כל בת ישראל הנשואה לכהן לאכול בתרומה שמא תמות בעלה באמצע אכילתה, איי"כ דלעולם אפשר שתפלוט. ואי"כ הי"נ בני"ד אפשר לו להעבד לפלוט. ורואין אנו מתוך דבריו של המני"ח ז"ל דמפרש שיטת רבינו מנחם דאם נתינה להתקדש, חיישינן שמא יקדשה אביה, ובאמצע ביאתו יתברר להו מהנך קידושי אביה, ולא יכול לפרוש, ודרך זה נכון הוא בדעת רבינו מנחם ז"ל, שמצינו חשש כזו במקום אחר, אלא דיש לדון בו טובא כמשי"ת.

במתנה במקצת דצריכה קנין אף שאינו נותן מדאגת מיתה מ"מ קונים ממנו בשבת כיון שהוא עתה חולה חוששין שלא תטרף דעתו: כ"ז מד' הערוך סימן רנד סעיף א.

ו. שכ"מ מרע שעמד מחליו. כתב בשולחן ערוך שם ס"ב שכ"מ מרע שכתב כל נכסיו לאחרים ולא שייר כלום, (כי אם הוא שייר הרי זה כמתנת בריא והדין הוא שצריך קניין) ואף על פי שקנו מידו, אם עמד ונתרפא לגמרי, המתנה בטלה ממילא. (ואפילו התנה בשעת המתנה שלא יוכל לחזור בו, אם עמד חוזר, אא"כ קנו מידו) (מקור האי שיטה היא בתשובת רשב"א סימן תתקע"ה ותשובת רמב"ן סימן ג' וריב"ב סימן ר"ז). והנה דין זה ששכ"מ מרע שעמד מחליו אין מתנתו קיימת, מבואר במשנה (ב"ב קמו) :. והטעם מפורש בגמרא, דאזלינן בתר אומדנא. ופרשב"ם ועוד ראשונים דאזלינן בתר אומד דעתו שלא נתן אלא אם ימות מחליו זה ולא על דעת שיעמוד ממנו. ומבואר בראשונים (ע' בשו"ת הריב"ש רז ועוד. וכ"מ ברמב"ם זכיה ח, כה-כו) שאם עמד בטלה מתנתו מאליה ואין צריך שיחזור בו בפירוש, שודאי לא היה בדעתו ליתן אלא בתנאי שימות מחליו. ובקהלות יעקב (ב"ב מא) תמה מה צורך באומדנא, תיפ"ל דכיון שעמד לא הגיע זמן המתנה שהרי מתנת שכ"מ לא חלה אלא לאחר שמת והרי לא מת.

ז. מתנת שכ"מ בגר. לא תקנו חכמים מתנת שכ"מ מרע בגר, אלא דוקא לגבי מת שיש לו יורשים דמתנת שכ"מ כעין חידוש הוא דבמקצת בלא קנין לא חשו חכמים שמא תטרף דעתה עליו ולכל הנכסים כן חששו ואין צריך קנין, הלכך גבי גר שאין לו אב מוריש לא תקנוה דמילתא דלא שכיחא היא. תשו' ר"ת סי' נ"ב.

וכרבי יהושע וכך פסק ר"ג, ב"ב קנא ע"א, וכן פסק הרמב"ם פ"ח מזכיה ה"ב. שדברי שכ"מ מרע ככתובים וכמסורים דמו. פירוש, אם קרקעות הן הרי הוא כאילו כתב ליה בכתב שדי נתונה לך ומסר לו השטר, ואם מטלטלין הן דאין נקנין בשטר, הרי הן כמסורין ליד המקבל מתנה. ומהאי טעמא יכול להקנות נמי שטר חוב לאחרים, דדיבורו נחשב כאילו כתב קנה לך איהו ושיעבודיה ומסר הכתב ליד המקבל סמ"ע ס"ק ג ואין חילוק בין צוה לתת מיד לאחר מותו, או שצוה לירשיו ליתן לאחר זמן (נ"י פ"נ וב"י סימן רמ"ח בשם הריטב"א). ואם לא צוה לתת דבר, רק מינה אפוטרופוס ונתן להם רשות לחלוק נכסיו כפי מה שירצו ועשייתם יהיה כעשייתו, ו"א דאין בדבריו כלום, דמיד שמת נפלו נכסיו קמי יורשיו ונתבטלה מתנתו (מרדכי ס"פ 9 נוחלין בשם ר"ג ותשובת רשב"א סימן תש"ד); וביאר הסמ"ע ס"ק ד, פירוש, ואין שייך לומר בזה דדבריו יהיו ככתובין, שאף אם הן ככתובין הרי לא נתן בחייו כלום וקודם הנתנה נפלו כבר הנכסים לפני יורשים. וי"א דדבריו קיימין. (מרדכי שם בשם רשב"ם ותשובת הר"ד בית ל' כ"א/ו).

אופנים שמתנת שכ"מ מרע צריכה קנין. ואין כל הדברים הללו אמורים אלא בנותן כל נכסיו ולא שייר כלום אבל אם שייר כלום שלא נתן, אין בזה כלל דין מתנת שכ"מ והרי היא כמתנת בריא שאינה נקנית אלא בקניין ובלא קניין אינו קונה אפילו כשמת, ולפיכך אם עמד אינו יכול לחזור בו וכ"ש שאינו יכול ליתנה, אבל כל זה כשנתן סתם אבל אם פירש שנותן מחמת מיתה או אפילו לא פירש להדיא אלא שנראה מתוך דבריו שהוא נותן מחמת מיתה כגון שמתאונן על מיתתו וכיוצא בזה או שנתנה בפירוש במתנת שכ"מ שדינו כמצוה מחמת מיתה א"צ קניין, ואם עמד חוזר וכן יכול ליתנה לאחרים ואפילו קנו מיניה כדן מתנה בכולה. וכמה הוא השיור אפילו כל שהוא בין קרקע בין מטלטלין וי"א דבעינן שיור כדי פרנסתו כגון אם הוא עובד אדמה ושייר לו קרקע כדי פרנסתו ופרנסתו אנשי ביתו ואם הוא סוחר או מלה בריבית ושייר לעצמו כדי שיוכל להתפרנס מזה הוא ואנשי ביתו דבזה הוה סימן שלא נתן מחמת דאגת מיתה אבל בשיר פחות מזה הוי כמתנה בכולה: שר"ע שם וערוך השולחן.

ה. כשמבקש שיעשו קנין. אף על פי שמתנת שכ"מ א"צ קנין מ"מ אם בקש שיקנו ממנו קונים ממנו כדי להניח דעתו ואפילו בשבת מותר לקנות ממנו, וכך אמרו חז"ל (ב"ב קנ"ו ב) קונין משכ"מ אפילו בשבת ולא מפני שצריך קנין אלא כדי שלא תטרף דעתו וכתב הרמב"ם ז"ל שזה הקנין א"צ ועושין רק כדי להניח דעתו, ויש שדקדקו מדבריו דבמקום שצריך קנין מדינא אין קונין ממנו בשבת, וי"א שאפילו צריך קנין כגון שכתב כל נכסיו ומפרש שמקנם מהיום ושלא יחזור בו ואפילו אם יעמוד מ"מ קונים בשבת דהתירו חכמים לשכ"מ כדי שלא תטרף דעתו עליו ולא גרע מאיסור דרבנן שהתירו לחולה שאין בו סכנה כמ"ש בא"ח סי' שכ"ח אבל במתנה במקצת לא התירו כשאינו מצוה מחמת מיתה ומשייר לעצמו דינו בזה כמתנת בריא, וי"א דאפילו

א. עיקרי העניין. דאורייתא או דרבנן. בגמרא בבא בתרא דף קמז עמוד א א"ר זירא אמר רב מנין למתנת שכ"מ מרע שהיא מן התורה שנאמר [במדבר כ"ז] והעברתם את נחלתו לבתו יש לך העברה אחרת שהיא כזו ואי זו זו מתנת שכ"מ מרע, רב נחמן אמר רבה בר אבוב מהכא [במדבר כ"ז] ונתתם את נחלתו לאחיו יש לך נתינה אחרת שהיא כזו ואי זו זו מתנת שכ"מ מרע, ובעמוד ב שם ורבא אמר רב נחמן מתנת שכ"מ מרע מדרבנן בעלמא היא שמא תטרף דעתו עליו. וכו' עיי"ש. הנה מרוב הפוסקים נראה שקיבלו לעיקר דברי ר"ג, וממילא הפוסקים הם אסמכתא בעלמא, אמנם יעויין בריטב"א שזהו מחלוקת עיי"ש בדב'.

ב. מי הוא שכ"מ מרע. פירושו חולה שתשש כח כל גופו עד שאינו יכול להלך על רגליו והריהו מוטל על מיטתו. וראה פיה"מ לרמב"ם פאה פרק ג מ"ח שכ"מ מרע, הוא השוכב מחמת חליו תרגום חולה מרע. והנה מקור הדברים הוא בתרגום יוב"ע על הפסוק בבראשית פרק מח פסוק א הנה אביך חולה, כ' ואיתאמר ליוסף למימר אבון שכ"מ מרע, וכתב ברא"ש שם מ"ז שכ"מ מרע - פי' חולה, תרגום דחולה שכ"מ מרע כלומר שוכב במטה מחמת חולי. ומוכח בירושלמי דלא חשיב שכ"מ אלא אחר ג' ימים אלא א"כ קפץ עליו החולי: והיינו דווקא חולה שהוצרך לשכוב במטה מחמת חולשתו, אבל לא חולה ראש או שאר אבר ראה תפארת ישראל - יכין בבא בתרא פרק ט אות מ. עוד אנשים שדינם כשכ"מ. כתב הרמב"ם בפ"ח [הל' כ"ד] מזכיה המפרש בים והיוצא בשיירא והיוצא בקולר והמסוכן והוא שקפץ עליו החולי והכביד עליו חליו כל אחד מארבעתם כמצוה מחמת מיתה והרי דבריו ככתובים וכמסורים דמי ומקיימין אותן אם מת ואם ניצל ועמד אפילו קנו מידו במקצת חוזר כדן כל מצוה מחמת מיתה עכ"ל ובערוך השולחן הביא ויש חולקין במפרש בים ויוצא בשיירא שאין דינם כמצוה מחמת מיתה ולכן במתנה במקצת צריך קניין אבל במתנה בכולה מודים דדומים לשכ"מ [כנ"ל מלשון הטור] ואפילו להרמב"ם אין זה רק כשסמוך לפרישתו לים וליציאתו בשיירא צוה אבל אם צוה ימים מקודם דינם כבריא לגמרי: צריך שיהא שפוי בדעתו לגמרי כשנותן המתנה. כ' בערוך השולחן שם סעיף כז השכ"מ שנותן מתנתו צריך שיהא שפוי בדעתו ומ"מ צוואת שכ"מ שאינו כתוב בה שהיה שפוי בדעתו אין פוסלין אותה ובודאי ראו העידם שהיה בדעת צלולה דאל"כ לא היו כותבין הצוואה דחזקה על עדים שאין חותמין על שטר אא"כ נעשה כהוגן ומה שנוהגין לכתוב בצוואות שכ"מ שהיה שפוי בדעתו אינו אלא לשופרא דשטרא:

ג. טעם הדבר. שתיקנו חכמים (לצד שזהו דין דרבנן, והכי ק"ל) דין מיוחד זה שדברי שכ"מ ככתובין ומסורין, כדי שלא תיטרף דעתו של החולה עליו, אם ידע שאין תוקף לדבריו. סמ"ע ר"נ סק"א.

ד. האם מתנת שכ"מ מרע צריכה קנין. כ' בשולחן ערוך חושן משפט סימן רנ ס"א מתנת שכ"מ מרע אין צריך להקנותה בשום אחד מדרכי ההקנאה, מחלוקת ר"א וחכמים ורי"ב בב"ב קנ"ו ע"א, והלכה כרבנן

הנושאים הבאים

פנחס - מתנת שכ"מ מרע, והעברת את נחלתו לבתו (כז ח), יש לך העברה אחרת וכו', ב"ב קמז א.

מטו"מ - טעם כעיקר, כל דבר אשר יבא באש (לא כג), פסחים מ"ד ב, וברשי"י

מכון ירושלים

הופיע

על מסכתות נדרים נזיר וסוטה

להגאון רבי דוד זינצהיים זצ"ל יו"ל לראשונה מכת"י המחבר עם מקורות וצינונים

מוסד הרב קוק

חדש

כרכים נוספים מסדרת שיטה מקובצת על הש"ס

מסכת נדרים מסכת נזיר, סוטה

הצלת נפשות גדולה מקידוש היום בשבת

מעשה ברבי חיים מצאנו, שנתארח אצלו רב אחד בשבת, ובקידוש היום ראה האורח, שרבי חיים מקדש את קידוש היום בגביע של זהב יקר שביקרים, כלי חמדה, שאין כמותו לנוי.

הביט האורח בגביע, ובלבו תמה. שכן ידע ברבי חיים, שאין הוא מתנהג בעשירות, וכיצד נוהג הוא לברך דוקא בקידוש היום על גבי כה יקר רב ערך מזהב. כשהיו מסובים לשולחן השבת שאל הרב את רבי חיים:

לימים חזר ונדמנן האורח ללון ולהתארח בשבת אצל רבי חיים מצאנו. משהגיע קידוש היום לא ראה אותו אורח את הגביע של זהב עליו היה רגיל רבי חיים לקדש את היום.

רבנו, - שואל האורח - אותו גביע מהודר ומוזהב שרגיל היה הרב לקדש בכדי לקיים שנתת המת, היכן הוא?

עני בן טובים - משיב רבי חיים - נדמנן לי בביתו וביקש על נפשו שחיבב הוא לממנו רב הצלת נפשו, לא היו עמי מצלצלין מלבד אותו גביע יקר ערך, נתתי לו את הגביע, על מנת שסייע בעדו לפרנסתו הדוחקת והמאיימת.

כיצד זה - תמה הרב - הרי צוואת שכיב מרע היא וימצוה לקיים דברי המת, והרי צויה אתכם אותו עשיר קודם מותו שתקדשו רק על גביע זה לעילוי נשמתו.

תנוח דעתו של מר - מחזיר לו רבי חיים - הנפטר לא הוא יסכים עמך. הרי כל צוואתו לא היתה אלא לעילוי נשמתו, ומובטח לו, שקיום נפש אתת משראל תעלה בו נשמתו יותר מבקידוש היום שלי...

שמירת הבריאות, הגופנית והנפשית, היא חובתו של האדם כדי שיוכל למלא את תפקידו בעולם. כדי 'שישן או ידע דבר מידיעת הבורא'.

יחד עם השמחה צריך האדם להיות ירא וחרד מאימת הדין. הוא צריך להיות מלא מרירות על כל שילון בחטא. על כל ירידה ממדרגתו הרוחנית. לא להיות עצוב, להיות ממומר. כי עצבות תביא אותו רח"ל לייאוש לדיכאון ואילו התמרמרות תדחוף אותו להתמודדות תינתן לו כוחות להתגבר ולנצח.

הייסורים והמחלות הם בעצם מתנה טובה של הקב"ה לעורר אותנו ממתדמנתנו. להתקומם ולהתנער משלטון היצר. להשיב לחממה הליבק בכל יכולתנו נגד השטן העומד עלינו לכולנו. למצות את העצות שנתנו לנו חז"ל 'יתשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה'. הפחד והיראה אינם תכלית, הם מעורר ומדרבן לתשובה.

נהיה תמיד בשמחה ואם ח"ו ייסורים נזדו עלינו נדע לנצל אותם כמו שכותב הרבינו יונה ב'שערי תשובה' 'וכאשר יקבל האדם את מוסר ד' וייתב דרכיו ומעליו, ראוי לו שישמח בייסוריו, לפי שהועילוהו תועלות נשגבות, ויש לו להודות לשם יתברך עליהם כמו על שאר ההצלחות'.

מתנת שכיב מרע

דינים מיוחדים קבעה תורה למתנת שכיב מרע, לאדם השוכב על ערש דווי ומחליט ומצווה מה יעשה בממונו ובכשו. התורה אינה מחייבת שמתנתו של שכיב מרע תעשה בהתאמה לכל דיני המתנה והקניינים שבתורה. היא מתחשבת במצבו ופוסרת אותו כמחליט מסוימים החלים על כל מתנה או העברת בעלות או צוואה שעושה מחיים.

עוד זאת תיקנו חכמים שמתנת שכיב מרע חשובה כירושה, ואם אמר האדם ההולך למות שרוצה הוא להביא חלק מנכסיו לאדם מסוים, חשוב אותו אדם כיוורש גמור, ויש לו את כל העדיפויות של יורש.

הגמרא בבא בתרא מביאה מחלוקת אם הייחודיות של מתנת שכיב מרע היא מן התורה, שנאמר 'והעברתם את נחלתו לבתו' יש לך העברה אחרת שהיא כזו ואי זו, זו מתנת שכיב מרע. או שהיא מדרבנן בעלמא שחז"ל תיקנו דינים מיוחדים למתנת שכיב מרע מחשש 'שמא יטרף דעתו עליו'. מבאר רש"י 'שלא ימות מתוך צער שלא קיימו בניו צוואתו'. חז"ל תקנו תקנות מיוחדות להקל בתנאים החדשים למילוי רצונו של החולה כדי לשמור על חייו של השכיב מרע. שיהיה רגוע ושלו כשידע שמה שמצווה לבניו אכן יתקיים.

הטור כותב: 'מי שחלה ונטה למות אומרים לו התוודע. שכן דרך המומתים מתוודים וכו'. וכדי שלא ישבר לבו אומרים לו 'הרבה התוודו ולא מתו, והרבה שלא התוודו ומתו וכו' שבשכר שאתה מתוודה אתה חי וכו'. וכל אלו הדברים אין אומרים לו לא לפני עם הארץ ולא לפני נשים ולא לפני קטנים שמא יבכו וישברו את לבו'. לאדם יש רגישות מיוחדת במצב כזה וצריך להימנע מכל דבר שעשוי ח"ו לשבור את ליבו, לצער אותו ולקרב ח"ו את מותו.

עוד מביא הטור ונפסק בשו"ע 'חולה שמת לו מת אין מודיעים אותו, שמא יטרף דעתו עליו, ואין קורעין חלוקו ואין בוכין ואין מספידים בפניו, שלא ישבר את לבו, ומשתיקים את המנחמים מפניו'.

ומביא שם הב"ח 'דכיון שרואה החולה של זה הפלוגי מת ובוכין ומספדין עליו בפניו, נשבר לבו מפחדו שמא ימות גם הוא וכו'. האירה הקשה מסביב עלולה להחמיר את מצבו של החולה בכך שעוברת אצלו את החשש שמא ימות גם הוא. הערוך השולחן מוסיף וכותב: 'ומזה יש ללמוד שאסור לגרום שום צער לחולה, ויראו לשמח לבבו בכל היכולת'.

למדנו כאן כי יש עניין גדול וחשוב לשמח לב החולה. כי השמחה היא מרכיב חשוב מאד ברפואתו של אדם. 'מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד' זה נכון לכל חיי האדם וזה נכון במיוחד בעת מחלה רח"ל. ה'משנה ברורה' מביא מספר 'סדר היום' את הטעם לסדר הברכות בתפילת שמונה עשרה וכותב שהקדמו ברכת הגאולה לפני ברכת רופא חולים כי רק אחרי שיחזק האדם את לבו בגאולה העתידה ויתמלא תקוה וישמח רק אז יוכל להחליט על רפואתו.

אז תתחזק ותתראפ' האדם צריך להיות חזק ברוחו, מלא שמחת חיים כדי שירפא. עלינו לשנן עיקר זה בבואנו לקיים מצוות ביקור חולים. לשים את ליבנו שלא לנבו ולחטט אצל החולה על תופעות מחלתו על הייסורים הפוקדים אותו איך ומתי. אדרבא צריך להשיח דעתו ממחלתו להשתדל 'לשמח לבבו בכל היכולת'.

הקשור שלחן ערוך מביא: 'הרוצה לשמור את הבריאות צריך לדעת התנועות הנפשו והליהר מהן. והן כמו השמחה והדאגה, והכעס והפחד שהם הפעולות בנפש. וצריך המשכיל שיהיה שמח בחלקו כל ימי הבלו ולא ידאג על עולם שאינו שלו ולא יבקש יתרונות. ויהיה בטוב לבב ובשמחה הממוצעת'.

על האדם מוטלת חובת שמירה על יציבות הנפשית. 'מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד' זה לא רק שיר. האדם צריך לשמור על מצב רוחו. לדעת על מה צריך להצטער ועל מה לא.

האדם צריך להיות עם אמונה וביטחון בבורא עולם. הוא לא צריך 'לקחת לבב' את מה שלא צריך ולדאוג לדברים שהם בידי הקב"ה. 'השך על ד' והבן שהוא יכלכלך' בכל דבר ודבר צריך האדם לשקול בפלס מה ההשתדלות המתותרת הדרגתית ממנו. הוא לא צריך להיות שאנן אבל גם לא להיות במתח מיותר.

הקב"ה נתן לנו חיים ועלינו מוטלת חובה לשמור על מתנת חיים זו. על הנ החיים שלנו והן על חיי כל הנברא בצלם. מלבד הציווי שיש לאדם לשמור את מצוות ד'. לקיים תרי"ג מצוות עשה ולא תעשה. הוא מצווה וכמה ומה ציונים על שמירת הגוף והנפש שלו שגם הם רמ"ח איברים ושס"ה גידים. זה כנגד זה.

על האדם להיזהר ולהישמר מכל דבר המסכן את חייו. בסוף הלכות רוצח ושמירת הנפש מביא הרמב"ם: 'וכן כל ממשלו שיש בו סכנת נפשות, מצוות עשה להסירו ולהישמר ממנו ולהיזהר בדבר יפה יפה. שנאמר 'הישמר לך ושומר נפשו' ואם לא הסיר, והניח הממשלות המביאות לידי סכנה, ביטל מצוות עשה ועבר על לא תשים דמים בביתך'.

הרמב"ם כותב: 'הואיל והיות הגוף בריא ושלם, מדרכי הפחד הוא. שהרי אי אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה. לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מדברים המאבדין את הגוף ולהנהיג את עצמו בדברים המברין ומחלימים את הגוף'.

סגולה גדולה לשכיב מרע - לחולה הנוטה למות רח"ל, שידברו עליו דברי נגיף ועל ידי זה, ינצל ממתית לחיים, וכן מסופר על הרה"ק הממשק אליעזר מיוזניץ זצ"ל, בעת שחלה ושכב בירושלים במיטת חוליו (במלון באבד), ביקש ממקורביו שילכו ברחוב וידברו עליו. וזה כעין פעולת הרה"ק משינוא זצ"ל שהיה מדבר על מנהגי אביו הרה"ק הדברי חיים זצ"ל, ובשעת שלש עשרה שנה. כי היה גזירה בשמים שצדיק הדור יסתלק לעולמו, ועיי' שדיבר עליו, גרם שבשמים לא יחשיבו אותו לצדיק הדור.

על פי זה ביאר בספר יהודה מה שכתב רש"י בפרשתנו שזיהוה השבטים לנפחם הראיתם בן פטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת אלילים, והרג נשיא שבת משראל, לפיכך בא הכתוב וחסו אחר אהרן. ולכאורה, וצריך להבין אך יתכן שהשבטים יבזו, את מי שהציל את כלל ישראל ממיליו. אלא יי"ל שהוא בעצמו ביקש שאת השבטים יבזו אותו שלא יבוא ליד גאות ויאבד הכל עכ"ד.

כע"ז ביאר הרה"ק רבי אליעזר מסקולעו זצ"ל בספרו נועם אליעזר בשם הרה"ק מאדו"ז (בנו של הרה"ק רבי יצחק מבוהוש נין וכד להרה"ק מרוזין זצ"ל, הענין דהיה השבטים מבוים את פחשם, דהנה כשאדם עשה מעשה גדול שי חשש גדול שלא יבוא על ידי זה ללדי גאות חיו, ויש לוה ב עצות שלא יפול ברשת הגאווה, א. על ידי שקיבל על דבר זה בזיונות, דאין סכנה שיתגאה. ב. אם יש לו זכות אבות, וזכות מסוימת לו שלא יפול לרשת זו. ובהו פי הרה"ק מאדו"ז זצ"ל, שהשבטים לא רצו חיו סתם לצער את פחשם, אלא דכאשר ראו איזה דבר גדול עשה פחשם בקנאו את קנאותו ושעיי"ה הפסיק את המגפה וכפר על בניו, חששו שלא יבוא ללדי גאות, ולהו בזו אותו. אך באמת מזהלנו על הכתוב, שלא היה צריך פחשם להגיע ללדי כך, כיון שיש לו זכות אבות, שהוא נכדו של אהרן הכהן ולא יבוא ללדי ממשל עכ"ד.

עובדה נפלאה סיפר בענין זה מו"ר הגה"צ רבי אליעזר דוד פרידמן שליט"א ונצטטו כלשונו המוקד, אחרי מלחמת העולם הראשונה, עברה זיבנבערגן, שבו היו עיריות רבות של קהילות חשובות משראל כסטמאר, שאמלוי, גרויסווארדיין, וקלויזנבורג ועד, להיות תחת ממשלת רומניה. עד אז היה זיבנבערגן תחת ממשלת הונגריה, ובעיר הבירה שלה - בודאפעסט היה נשיא אגודת הארטוקודסים והחרדים לדבר ה', הרב אברהם פנקל ז"ל שכל הנהגות היתה עפ"י דעת תורה של גדולי ישראל. אולם כעת אחר המלחמה שעברה זיבנבערגן להיות תחת ממשלת רומניה, וברומניה היתה היהדות החרדית מאוד חלשה כדעתו. רצתה נעשו ממשלת רומניה לאחד את כל הקהילות הקדושות שביבנבערגן תחת האגודה (הקנצלי) הנמצא בעיר הבירה שלה בוקארעסט, שמצב היהדות היה שם חלש מאוד.

מספר הגר"א פרידמן: עד כדי כך היתה בוקארעסט בשפל המדרגה בענייני יהדות, שבאותו עת התקיימה אסיפת הרבנים של זיבנבערגן טעם הממשלה בעיר בוקארעסט, שהשתדלו היהודים משם לפעול אצל השלטונות שכל זיבנבערגן יכענו תחת האגודה היהודית של בוקארעסט והם יעמדו בראש. לאותו אסיפה הגיע גם הגה"ק העצי חיים מסידיטע, ובמשך שהותו שם לא הביא בשר לפני, ואף שהביאו בשר כשר למחדרין מעירו סינעט, שלא יאמרו שהסינעטער רב אכל בשר בוקארעסט.

כע"פ אסיפה הני"ל, הגיעו כל גדולי הדור שבאיוור הוא לבטל את עצת היהודים מבוקארעסט שכולם היו תחת האגודה שלהם והם יעמדו בראש. הגה"ק רבי שאול בראך אב"ד קאשווי וכו' אב"ד קראלא, נשא באותו אסיפה דרשה נלהבת ביותר, שבאורו שלא יתכן בשום פנים ואופן דבר זה ולא יצא מכך שום טוב. ודבריו אכן פעל ותבטלה כל מיזמויותיהם ולא יבאו הדבר אל הפועל, והאגודה הראשית נעשתה בעיר קלויזנבורג, ולא בבוקארעסט.

כעבור כמה ימים בא באמצע הלילה הגה"ק מנסאוד, שהיה אז זקן הדור, עובד ה' ואיש מופת, דפק על דלת ביתו של הרב מקאשווי, כאשר פתח לו הרב מקאשווי את הדלת, נדהם לראות המאשוי, רב בכבודו ובעצמו עומד בפתח ביתו, ושאלו בפליאה על מה ולמה הטריח הרב את עצמו לבוא אליו באישון ליל בדרך כך, (מאשוי לקאשווי היה מוקד הרב, והיו צריכים לנסוע על כמה רכבות בשביל להגיע למקום). נענה הרב מנסאודי וכה אמר לו 'ימאחר כי חדשת היטב באסיפת הרבנים, והצלחתי הי' בידך ופעלת פעולה גדולה עד מאוד בהו שהצלת את כל איזור זיבנבערגן שלא יפלו תחת ממשלת אנשי דלא מעלי, ובכך דבר גדול עשית, אך סכנה גדולה עלך, שמא יעלה בליבך חיו שהוא התרוממות ונאות הלב בחיותך וידע גדול פעלתך, ואז יי"ל תאבד את כל מעשה הטוב שבידך, לכן באותו עת הנה להוהיך בהירות יתירה לחוש על כל זה, ושתדע כי כל כוחך היתה רק בזכות הרבנים'.

פוטו סטודיו גל פז-רשת למוסיקה ירושלים-ב"ב-חיפה צילום ארועים, מצלמות וסטודיו רשת בשר למהדרין אחים הקר פוטו סטודיו • בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס • צבי ורצברגה בית האנגריה המנעול הנאמן זאב הורוביץ דלתות פלדה ומפתחות לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו ואסתר זר

